

Bolesław KURZĘPA

Politechnika Rzeszowska

ORCID: 0000-0002-5130-1001

https://doi.org/10.29316/9788368103236_7

NOWE UPRAWNIENIA POLICJI I STRAŻY GRANICZNEJ NA WYPADEK ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA WYNIKAJĄCE Z USTAWY Z DNIA 26 LIPCA 2024 R.

**NEW POWERS OF THE POLICE AND BORDER GUARD IN THE EVENT
OF A THREAT TO STATE SECURITY UNDER THE ACT OF 26 JULY 2024**

Streszczenie

W rozdziale przedstawione zostały nowe regulacje prawne zawarte w ustawie z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie niektórych ustaw w celu usprawnienia działań Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Policji oraz Straży Granicznej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Mają one na celu przede wszystkim rozszerzenie uprawnień żołnierzy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej realizujących od 2021r. zadania na granicy polsko – białoruskiej. Niejako przy okazji poszerzony został także zakres uprawnień funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej pełniących służbę na tym odcinku granicy, a także doprecyzowano zasady udzielania wsparcia Straży Granicznej przez Policję oraz pododdziały i oddziały Sił Zbrojnych. Ponadto wspomniana ustawa

Abstract

The chapter presents new legal regulations contained in the Act of 26 July 2024 amending certain acts in order to improve the activities of the Armed Forces of the Republic of Poland, the Police and the Border Guard in the event of a threat to state security. Their main aim is to expand the powers of soldiers of the Armed Forces of the Republic of Poland carrying out tasks on the Polish-Belarusian border from 2021. As if by the way, the scope of powers of Police and Border Guard officers serving on this section of the border has also been expanded, and the principles of providing support to the Border Guard by the Police and subunits and units of the Armed Forces have been clarified. In addition, the aforementioned act introduced a new institution into the Polish legal system

wprowadziła do polskiego porządku prawnego (Kodeksu karnego) nową instytucję kontratypu przestępstwa użycia lub wykorzystania przez funkcjonariuszy Straży Granicznej i Policji oraz żołnierzy środków przymusu bezpośredniego, broni palnej lub innego uzbrojenia niezgodnie z zasadami, w pewnych ściśle określonych sytuacjach. Innym nowym rozwiązaniem przyjętym w Kodeksie postępowania karnego, jest zapewnienie żołnierzom i funkcjonariuszom wymienionych wyżej formacji dostępu do profesjonalnego obrońcy (adwokata lub radcy prawnego) z urzędu w sytuacji objęcia ich postępowaniem karnym w następstwie użycia środków przymusu bezpośredniego, broni lub innego uzbrojenia, w związku z wykonywaniem zadań na granicy.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, broń palna, granica państwowa, kontratyp, obrońca z urzędu, Policja, Straż Graniczna, środki przymusu bezpośredniego, uprawnienia formacji granicznych

(Criminal Code) – the counter-type of the crime of using or utilizing direct coercive measures, firearms or other weapons by officers of the Border Guard and Police and soldiers in a manner inconsistent with the rules, in certain strictly defined situations. Another new solution adopted in the Code of Criminal Procedure is to provide soldiers and officers of the above-mentioned formations with access to a professional defense attorney (advocate or legal adviser) ex officio in the event of their being subjected to criminal proceedings in connection with the use of direct coercive measures or weapons while performing tasks on the border.

Keywords: national security, firearms, state border, countertype, public defender, Police, Border Guard, means of direct coercion, powers of border formations

Wstęp

Następstwem zagrożeń, które pojawiły się w ciągu kilku ostatnich lat na pograniczu polsko – białoruskim oraz po agresji wojsk rosyjskich na Ukrainę, jest konieczność dostosowania regulacji prawnych określających kompetencje formacji odpowiadających za bezpieczeństwo naszych wschodnich granic. Dotyczy to przede wszystkim uregulowania możliwości użycia Sił Zbrojnych do samodzielnych działań w czasie pokoju oraz prawnej ochrony podejmowanych przez żołnierzy interwencji. Największe zagrożenie migracyjne na granicach zewnętrznych Rzeczypospolitej stwarzają zorganizowane grupy osób usiłujących przekraczać tzw. zieloną granicę z terytorium Białorusi do Polski. Jest to element działań hybrydowych mających na celu destabilizację nie tylko Polski, ale również innych państw członkowskich Unii Europejskiej. Już od dłuższego okresu czasu działania te mają charakter stały, a poziom tej presji jest uzależniony od bieżących celów, możliwości i długofalowych zamierzeń Federacji Rosyjskiej i Białorusi w stosunku do Unii Europejskiej i NATO.

Wobec powstania realnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa polskie władze zmuszone zostały do podjęcia takich działań (w tym także i legislacyjnych), których efektem ma być usprawnienie działania Straży Granicznej, Policji i Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie obrony polskiej granicy państwowej, będącej – jak wiadomo – również granicą zewnętrzną Unii Europejskiej¹. Wśród tych przedsięwzięć znalazła się również uchwalona przez Sejm w dniu 26 lipca 2024r. ustawa o zmianie niektórych ustaw w celu usprawnienia działań Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Policji oraz Straży Granicznej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa². W ogólnym zarysie przepisy zawarte w tej ustawie mają na celu wspieranie działania formacji w niej wymienionych. Ponadto regulują przypadki użycia Sił Zbrojnych do samodzielnych działań w czasie pokoju na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, zasady użycia broni i środków przymusu bezpośredniego przez żołnierzy w związku z działaniami na obszarze kraju, a także prawną ochronę działań podejmowanych przez żołnierzy oraz funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej.

Nowe uprawnienia Policji

W przypadku Policji, ustawa z dnia 26 lipca 2024 r. wprowadziła stosunkowo niewiele zmian. Poprzez zmodyfikowanie treści art. 16 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji³, rozszerzony został katalog środków przymusu bezpośredniego, których mogą użyć lub wykorzystać policjanci. Aktualnie obejmuje on: siłę fizyczną (w postaci technik transportowych, obronnych, ataku, obezwładnienia), kajdanki (zakładane na ręce lub nogi albo zespolone), kaftan bezpieczeństwa, pas obezwładniający, siatkę obezwładniającą, kask zabezpieczający, pałkę służbową, wodne środki obezwładniające, psa służbowego, konia służbowego, pociski niepenetrujące, chemiczne środki obezwładniające (w postaci ręcznych i plecakowych miotaczy substancji obezwładniających, granatów łzawiących, innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających), przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej (paralizatory),

¹ Szerzej na temat dotychczas dokonanych zmian legislacyjnych w zakresie ochrony granicy państwowej: Ł. Maszewski, *Nowelizacje ustawy o ochronie granicy państwowej w latach 2021 – 2023 jako reakcja ustawodawcy na zewnętrzne zagrożenia Rzeczypospolitej Polskiej*. Przegląd Prawa Administracyjnego, Nr 7, 2024, s. 143-158.

² Ustawa obowiązuje od dnia 31 sierpnia 2024 r. (Dz. U. z 2024 r. poz. 1248.).

³ Dz. U. z 2024 r. poz. 145.

kolczatki drogowe i inne środki służące do zatrzymywania oraz unieruchomienia pojazdów mechanicznych, pojazdy służbowe, środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód (w tym materiały wybuchowe), środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub olśniewających⁴. Nadal funkcjonariusze Policji nie są uprawnieni do stosowania środków przymusu bezpośredniego w postaci celi zabezpieczającej, izby izolacyjnej oraz pokoju izolacyjnego (art. 12 ust. 1 pkt 14-16 ustawy z dnia 24 maja 2013r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej).

Drugi ze zmienionych przepisów ustawy o Policji - tzn. art. 16 ust. 2 – wymienia sytuacje, kiedy policjanci mogą użyć broni palnej lub ją wykorzystać. Dotychczas mogli to uczynić w sytuacjach wymienionych w art. 45 pkt 1 lit. a – c i e, pkt 2, 3 i pkt 4 lit. a i b ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Natomiast od dnia 31 sierpnia 2024 r. uprawnienia te rozszerzono o sytuacje, kiedy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na nienaruszalność granicy państwowej przez osobę, która wymusza przekroczenie granicy państwowej przy użyciu pojazdu, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu albo działa w inny sposób bezpośrednio zagrażający życiu, zdrowiu lub wolności uprawnionego lub innej osoby albo wspólnie z inną osobą, która posługuje się taką bronią, przedmiotem lub sposobem (art. 45 pkt 1 lit. d ustawy). Rzecz jasna i w tym przypadku użycie i wykorzystanie broni palnej oraz dokumentowanie jej użycia musi odbywać się na zasadach określonych w ustawie z dnia 24 maja 2013r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

Zmieniony przepis art. 18 ust. 1 ustawy o Policji dopuszcza możliwość udzielenia tej formacji pomocy przez oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Może to nastąpić wtedy, gdy użycie oddziałów i pododdziałów Policji okaże się lub może okazać się niewystarczające. Użycie Sił Zbrojnych następuje wówczas na podstawie postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wydanego na wniosek Prezesa Rady Ministrów (art. 18 ust. 3 ustawy). W przypadkach niecierpiących zwłoki decyzję o udzieleniu pomocy przez Siły Zbrojne podejmuje Minister Obrony Narodowej, na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, określający zakres i formę tej pomocy, przekazując ją niezwłocznie Prezydentowi RP i Prezesowi Rady Ministrów (art. 18 ust. 5 ustawy). Dodany przez ustawę z dnia 26 lipca 2024 r. przepis art. 18 ust. 5 a dopuszcza także możliwość

⁴ Środki przymusu bezpośredniego, którymi obecnie dysponuje Policja wymienione są w art. 12 ust. 1 pkt 1 – 13 oraz 17 – 20 ustawy z dnia 24 maja 2013r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 383 ze zm.).

przekazania takiego wniosku lub decyzji ustnie, telefonicznie, za pomocą środków komunikacji elektronicznej⁵ oraz za pomocą innych środków łączności, przy czym ich treść oraz istotne motywy takiego załatwienia sprawy powinny zostać utrwalone w formie pisemnej w postaci papierowej.

Pewnej modyfikacji uległ też art. 18b ust. 3 ustawy o Policji. A mianowicie w razie podjęcia przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji decyzji o udzieleniu pomocy Policji przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, tym ostatnim przysługują obecnie - w zakresie niezbędnym do wykonywania zadań – uprawnienia policjantów określone w art. 15 ust. 1 pkt 1-3 i 4-5a oraz art. 16 ustawy o Policji, w tym także do używania lub wykorzystywania wodnych środków obezwładniających. Korzystanie z tych uprawnień następuje na zasadach i w trybie określonych dla policjantów.

Do dotychczasowego tekstu ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji został dodany nowy przepis, a mianowicie art. 125a, który przyznaje przełożonemu zawieszonemu lub tymczasowo aresztowanemu policjanta, możliwość podjęcia decyzji o zachowaniu, na okres zawieszenia w czynnościach służbowych lub tymczasowego aresztowania, prawa do pełnego uposażenia, począwszy od dnia zawieszenia policjanta w czynnościach służbowych lub tymczasowego aresztowania. Podstawę faktyczną tego rodzaju decyzji mogą stanowić okoliczności popełnienia zarzucanego policjantowi przestępstwa, w szczególności będącego następstwem użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej w związku z wykonywaniem czynności lub zadań służbowych.

Nowe uprawnienia Straży Granicznej

W przypadku Straży Granicznej, ustawa z dnia 26 lipca 2023 r. o zmianie niektórych ustaw w celu usprawnienia działań Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Policji oraz Straży Granicznej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa, ilościowo być może nie wprowadziła zbyt wielu zmian, ale ich ciężar gatunkowy jest stosunkowo duży i ma bezpośredni wpływ na działania tej formacji. Konkretnie – zmieniona została treść art. 11b ust. 3, art. 11c ust. 5 i art. 23 ust. 1

⁵ Pod pojęciem „środków komunikacji elektronicznej” należy rozumieć rozwiązania techniczne, w tym urządzenia teleinformatyczne i współpracujące z nimi narzędzia programowe, umożliwiające indywidualne porozumiewanie się na odległość przy wykorzystaniu transmisji danych między systemami teleinformatycznymi, a w szczególności pocztę elektroniczną (art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 18 lipca 2002r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz. U. z 2024 r. poz. 1513).

ustawy z dnia z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej⁶, a ponadto do jej dotychczasowej treści dodano dwa nowe przepisy – art. 11e, art. 11b ust. 3a oraz art. 128a.

Pierwszym przepisem, w którym zmieniono treść jest art. 11b ust. 3 ustawy. Uregulowano w nim sposób zawiadamiania Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o konieczności udzielenia przez Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej pomocy Straży Granicznej w sytuacji, gdy wymagają tego względy bezpieczeństwa państwa, zapewnienia nienaruszalności granicy państwowej, zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej lub na polskich obszarach morskich. W normalnej sytuacji decyzję taką podejmuje (w formie postanowienia) Prezydent RP, zaś w przypadku niecierpiącym zwłoki – Minister Obrony Narodowej na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Do momentu zmiany ustawy Minister Obrony Narodowej zawiadamiał niezwłocznie o swojej decyzji Prezydenta RP i Prezesa Rady Ministrów, a od 31 sierpnia 2024 r. decyzję taką przekazuje niezwłocznie obu wymienionym organom. Zgodnie z nowym brzmieniem przepisu art. 11b ust. 3a ustawy wspomniany wniosek lub decyzja mogą być także skutecznie przekazane ustnie, telefonicznie, za pomocą środków komunikacji elektronicznej albo za pomocą innych środków łączności, a ich treść oraz istotne motywy takiego załatwienia sprawy utrwała się w formie pisemnej w postaci papierowej. Warto przypomnieć, że zgodnie z dyspozycją art. 11b ust. 8 ustawy organem koordynującym działania podejmowane przez Straż Graniczną oraz oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych jest:

- 1) komendant oddziału Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce działań podejmowanych przez Straż Graniczną oraz oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych,
- 2) Komendant Główny Straży Granicznej – w przypadku działań podejmowanych przez Straż Graniczną oraz oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych, wykraczających poza obszar właściwości miejscowej jednego komendanta oddziału Straży Granicznej.

Obaj wymienieni komendanci koordynują działania podejmowane przez Straż Graniczną oraz oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych w porozumieniu z Dowódcą Operacyjnym Rodzajów Sił Zbrojnych, przy czym oddziały i pododdziały Sił

⁶ Dz. U. z 2024 r. poz. 915 ze zm.

Zbrojnych użyte do pomocy Straży Granicznej pozostają w systemie dowodzenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (art. 11b ust. 9 i 10 ustawy)⁷.

Druga zmiana dotyczy art. 11c ust. 5 ustawy o Straży Granicznej. Przepis art. 11c ust. 1 ustawy daje możliwość samodzielnego działania oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych w sytuacji, gdy wymagają tego względy bezpieczeństwa państwa, zapewnienia nienaruszalności granicy państwowej lub zagrożenia bezpieczeństwa publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej lub na polskich obszarach morskich, a Straż Graniczna nie dysponuje możliwością skutecznego przeciwdziałania zagrożeniu lub dokonaniu przestępstwa albo uzasadnia to rodzaj zagrożenia. W brzmieniu przed 31 sierpnia 2024 r. art. 11c ust. 5 ustawy mowa była o „odpowiednim stosowaniu art. 11 ust. 4 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.” do udzielających pomocy Straży Granicznej pododdziałom i oddziałom Sił Zbrojnych. Po nowelizacji art. 11c ust. 5 ustawy o Straży Granicznej, do działań Sił Zbrojnych stosuje się art. 9 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Przepis ten reguluje użycie środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej wobec kobiet w ciąży, małoletnich i niepełnosprawnych. Co do zasady – wobec kobiet o widocznej ciąży, osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, oraz osób o widocznej niepełnosprawności – żołnierz może użyć wyłącznie siły fizycznej w postaci technik obezwładnienia. Natomiast w przypadku, gdy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie żołnierza lub innej osoby, a użycie siły fizycznej wobec tych osób byłoby niewystarczające lub niemożliwe, żołnierz może użyć innych środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej. Muszą jednak zostać uwzględnione właściwości oraz stanu osoby, wobec której środki te mają być użyte. Z kolei powołany art. 11a ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie ojczyzny⁸ określa zasady użycia broni lub innego uzbrojenia przez żołnierzy w ramach operacji wojskowych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w czasie pokoju.

⁷ Szczegółowe regulacje dotyczące współdziałania zawarte są w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 6 października 2015 r. w sprawie użycia sił Straży Granicznej oraz oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej (Dz. U. z 2015 r. poz. 1575) oraz rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie współdziałania Straży Granicznej oraz oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2023 r. poz. 1767).

⁸ Dz. U. z 2024 r. poz. 248 ze zm.

Trzecia zmiana dokonana została w treści art. 23 ustawy. Przepis ten określa działania uzasadniające użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego m.in. przez funkcjonariuszy Straży Granicznej. W wersji obowiązującej do 31 sierpnia 2024 r. mogli oni użyć lub wykorzystać tego rodzaju środki wymienione w art. 12 ust. 1 pkt 1-7, 9-13 i 16-20 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Od dnia 31 sierpnia 2024 r. rozszerzono możliwość korzystania także z wodnych środków obezwładniających, celi zabezpieczającej oraz izby izolacyjnej⁹.

Jak już wspomniano, ustawa z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie niektórych ustaw w celu usprawnienia działań Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz Straży Granicznej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa wprowadziła do dotychczasowego tekstu ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej trzy nowe przepisy: art. 11b ust. 3a, art. 11e oraz art. 128a. Pierwszy z tych przepisów – art. 11b ust. 3a – określa sposób przekazywania wniosku lub decyzji Ministra Obrony Narodowej o udzieleniu pomocy Straży Granicznej przez pododdziały i oddziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (szerzej art. 11b ust. 3a ustawy został omówiony wcześniej).

Zupełnie nowym przepisem jest art. 11e ustawy określający tryb udzielania pomocy Straży Granicznej przez funkcjonariuszy Policji. Może to nastąpić w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa lub porządku publicznego, jeżeli siły Straży Granicznej są niewystarczające lub mogą okazać się niewystarczające do wykonania zadań powierzonych tej formacji. Decyzję w tej sprawie podejmuje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Powinien w niej też określić zakres oraz formę pomocy. Pomoc może zostać udzielona przez funkcjonariuszy Policji również w formie samodzielnych działań. W przypadku niecierpiącym zwłoki decyzję o udzieleniu pomocy podejmuje Komendant Główny Policji, na wniosek Komendanta Głównego Straży Granicznej, określając zakres i formę pomocy oraz zawiadamiając o niej niezwłocznie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Ustawa w art. 11e ust. 4 przyznała funkcjonariuszom Policji udzielającym pomocy Straży Granicznej, w zakresie niezbędnym do wykonania ich zadań, uprawnienia funkcjonariuszy Straży Granicznej określone w art. 11 ust. 1 pkt 2, 4-5a, 5b, 6-7, 7b, 8, 10 i 14 oraz art. 23 ustawy o Straży Granicznej, przy czym korzystanie z tych uprawnień następuje na zasadach i w trybie określonych dla funkcjonariuszy Policji (art. 113 ust. 4 i 5 ustawy). W art. 23 ustawy zdefiniowane są warunki użycia

⁹ Szerzej na temat uprawnień Straży Granicznej: B. Kurzepa, *Organy ochrony polskiej granicy państwowej*, Wydawnictwo Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2024.

i wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej przez Straż Graniczną. Od dnia 31 sierpnia 2024 r. mają one identyczne zastosowanie do działań funkcjonariuszy Policji udzielających wsparcia Straży Granicznej zgodnie z decyzją Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji lub Komendanta Głównego Policji wydaną na podstawie art. 11e ust. 1 bądź 3 ustawy.

Podobnie jak w przypadku ustawy o Policji, także do ustawy o Straży Granicznej dodany został nowy przepis oznaczony jako art. 128a. Upoważnia on przełożonego do wydania decyzji o zachowaniu funkcjonariuszowi, na okres zawieszenia w czynnościach służbowych, prawa do pełnego uposażenia począwszy od dnia zawieszenia funkcjonariusza w czynnościach służbowych. W odróżnieniu jednak od regulacji z art. 125a ustawy o Policji dotyczących funkcjonariuszy tej formacji, zachowanie prawa do pełnego uposażenia nie obejmuje przypadku, kiedy funkcjonariusz Straży Granicznej został tymczasowo aresztowany.

Należy też zauważyć, że art. 6 pkt 7 ustawy z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie niektórych ustaw (...) zmienił treść art. 45 pkt 1 lit. d ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, w zakresie przypadków użycia broni palnej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej. Dotychczas, tzn. do 31 sierpnia 2024 r. mogli oni użyć broni palnej m.in. w razie konieczności odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na nienaruszalność granicy państwowej przez osobę, która wymuszała przekroczenie granicy przy użyciu pojazdu, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu¹⁰. Obecnie broń palną można użyć w razie działania przez napastnika w inny sposób bezpośrednio zagrażający życiu, zdrowiu lub wolności uprawnionego (czyli funkcjonariusza Straży Granicznej) albo innej osoby bądź wspólnie z inną osobą, która posługuje się taką bronią, przedmiotem lub sposobem.

Kontratyp dotyczący funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej

Wspomniana ustawa z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie niektórych ustaw (...) wprowadziła również przepis ustanawiający nowy rodzaj kontratypu dotyczący funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej oraz żołnierzy Żandarmerii Wojskowej¹¹. Został on dodany do ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu

¹⁰ I. Malinowska, *Broń palna*, [w:] *Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*, P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020, s. 124-169.

¹¹ Nastąpiło to w art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 26 lipca 2024r. o zmianie niektórych ustaw w celu usprawnienia działań Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Policji oraz Straży Granicznej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Dz. U. z 2024 r. poz. 1248).

bezpośredniego i broni palnej¹² i oznaczony jako art. 10a. Kontratyp to nic innego jak przepis zawierający okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną (bezprawność czynu)¹³. Z reguły struktura okoliczności wyłączających bezprawność czynu jest dość typowa, gdyż obejmuje swoim zakresem opis sytuacji, w której możliwe jest podejmowanie działania podmiotu, potencjalnie realizujące znamiona typu czynu zabronionego, zaś obok tego typu zachowań, które realizowane we wskazanej sytuacji – powodują wyłączenie zakazu¹⁴.

Art. 10a ust. 1 odnosi się do wymienionych wyżej podmiotów, które użyły lub wykorzystaly środków przymusu bezpośredniego albo broni palnej, zaś jego ustęp 2 do osoby wydającej rozkaz użycia bądź wykorzystania przez podlegających mu funkcjonariuszy lub żołnierzy środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej.

Konkretnie art. 10a ust. 1 stanowi, że nie popełnia przestępstwa funkcjonariusz Policji, funkcjonariusz Straży Granicznej lub żołnierz Żandarmerii Wojskowej, który z naruszeniem zasad użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej w przypadku bezpośredniego i bezprawnego zamachu na nienaruszalność granicy państwowej używa tych środków lub broni palnej albo je wykorzystuje w związku z wykonywaniem czynności lub zadań służbowych:

- 1) odpierając bezpośredni i bezprawny zamach na życie, zdrowie lub wolność tego funkcjonariusza Policji, funkcjonariusza Straży Granicznej, żołnierza Żandarmerii Wojskowej lub innej osoby lub
- 2) przeciwdziałając czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność tego funkcjonariusza Policji, funkcjonariusza Straży Granicznej, żołnierza Żandarmerii Wojskowej lub innej osoby, bądź
- 3) przeciwstawiając się osobie niepodporządkowującej się wezwaniu do natychmiastowego porzucenia broni, materiału wybuchowego lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności tego funkcjonariusza Policji, funkcjonariusza Straży Granicznej, żołnierza Żandarmerii Wojskowej lub innej osoby, lub która usiłuje bezprawnie odebrać broń temu funkcjonariuszowi Policji, funkcjonariuszowi Straży Granicznej, żołnierzowi Żandarmerii Wojskowej lub innej osobie uprawnionej do jej posiadania – jeżeli okoliczności wymagają natychmiastowego działania.

¹² Dz. U. z 2024 r. poz. 383.

¹³ Zob. M. Filar, *Wyłączenie odpowiedzialności karnej*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, J. Bojarski, M. Bojarski, M. Filar, E. Guzik – Makaruk, S. Hoc, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L.K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R.A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 85-88.

¹⁴ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne*. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 279.

Generalnie zatem chodzi o sytuacje dziejące się dynamicznie, kiedy istnieje realna groźba utraty życia, zdrowia lub wolności funkcjonariusza Policji, Straży Granicznej albo żołnierza Żandarmerii Wojskowej. Bezpośredniość zamachu ma swój początek wówczas, gdy zachowanie sprawcy ukierunkowane jest na naruszenie dobra prawnego i jest tak zaawansowane, że w razie braku przeciwdziałania może doprowadzić do istotnego niebezpieczeństwa dla dobra prawnego (w tym wypadku będzie to nienaruszalność granicy państwowej oraz zdrowie, życie i wolność funkcjonariuszy i żołnierzy)¹⁵.

Z kolei przepis w art. 10a ust. 2 ustawy mowa jest o tym, że nie popełnia przestępstwa funkcjonariusz Policji, funkcjonariusz Straży Granicznej lub żołnierz Żandarmerii Wojskowej, który z naruszeniem zasad użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego w przypadku bezpośredniego i bezprawnego zamachu na nienaruszalność granicy państwowej, w sytuacji konieczności:

- 1) odparcia bezpośredniego i bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność funkcjonariusza Policji, funkcjonariusza Straży Granicznej, żołnierza Żandarmerii Wojskowej lub innej osoby lub,
- 2) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność funkcjonariusza Policji, funkcjonariusza Straży Granicznej, żołnierza Żandarmerii Wojskowej lub innej osoby, lub
- 3) przeciwstawienia się osobie niepodporządkowującej się wezwaniu do natychmiastowego porzucenia broni, materiału wybuchowego lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności funkcjonariusza Policji, funkcjonariusza Straży Granicznej, żołnierza Żandarmerii Wojskowej lub innej osoby, lub która usiłuje bezprawnie odebrać broń funkcjonariuszowi Policji, funkcjonariuszowi Straży Granicznej, żołnierzowi Żandarmerii Wojskowej lub innej osobie uprawnionej do jej posiadania – jeżeli okoliczności wymagają natychmiastowego działania – wydaje rozkaz użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego.

W obu sytuacjach, o których mowa jest w przytoczonych przepisach, najistotniejszym elementem jest zamach i obrona. Zamach ma być bezpośredni i bezprawny, a także rzeczywisty (realny). Działania zamachowców nakierowane muszą być na nienaruszalność polskiej granicy państwowej, ale także na życie, zdrowie lub wolność funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej oraz żołnierzy Żandarmerii

¹⁵ A. Spotowski, *Funkcja niebezpieczeństwa w prawie karnym*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1990, s. 255.

Wojskowej. Zamach ma też być bezprawny, tzn. sprzeczny z porządkiem prawnym naszego kraju.

Obrońca z urzędu dla funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej

Ustawa z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie niektórych ustaw w celu usprawnienia działań Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz Straży Granicznej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa wprowadziła również nowy przepis do Kodeksu postępowania karnego¹⁶. Konkretnie chodzi o art. 78a, w którym przyznano funkcjonariuszom Policji i Straży Granicznej oraz żołnierzom oskarżonym o przestępstwo popełnione w następstwie stosowania środków przymusu bezpośredniego, użycia broni lub innego uzbrojenia albo użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej w związku z wykonywaniem czynności lub zadań służbowych, prawo do żądania wyznaczenia obrońcy z urzędu w sytuacji, gdy nie mają oni obrońcy z wyboru. Dotyczy to sytuacji, kiedy do popełnienia w/w przestępstwa doszło w następstwie wykonywania czynności lub zadań służbowych odpowiednio:

- 1) na podstawie art. 11b albo art. 11c ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej), art. 18 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, albo w czasie trwania operacji wojskowej, o której mowa w art. 2 pkt 18a ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny¹⁷,
- 2) w przypadku konieczności odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność swoją lub innej osoby albo nienaruszalność granicy państwowej lub przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do tych zamachów albo prowadzenia działań kontrterrorystycznych, o których mowa w art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych¹⁸.

Zasady wskazane wyżej mają odpowiednie zastosowanie, jeżeli oskarżony żąda wyznaczenia obrońcy z urzędu w celu dokonania określonej czynności procesowej. Jednak sąd może cofnąć wyznaczenie obrońcy, kiedy okaże się, że nie istnieją okoliczności, na podstawie których go wyznaczono. Na postanowienie o cofnięciu wyznaczenia obrońcy żołnierzowi lub funkcjonariuszowi Policji bądź

¹⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2025 r. poz. 46).

¹⁷ Dz. U. z 2024 r. poz. 248.

¹⁸ Dz. U. z 2025 r. poz. 194.

Straży Granicznej przysługuje zażalenie do innego równorzędnego składu tego sądu. Żądanie wyznaczenia obrońcy powinno zostać złożone do sądu w terminie 7 dni od daty doręczenia odpisu aktu oskarżenia (art. 338b § 1 k.p.k.)

Wszystkie omówione wyżej zmiany weszły w życie w dniu 31 sierpnia 2024r. Trudno jest w chwili obecnej orzec, w jakim stopniu regulacje te już wpłynęły bądź też wpłyną w przyszłości na sprawność działania formacji granicznych na pograniczu polsko-białoruski. Na pewno jednak stanowią ważny element rozwiewania wątpliwości odnośnie podstaw prawnych uprawnień Policji i Sił Zbrojnych do działań na polskiej granicy państwowej w sytuacji jej zagrożenia.

Literatura

1. Filar M., *Wylączenie odpowiedzialności karnej*, [w:] *Kodeks karny*. Komentarz, J. Bojarski, M. Filar, E. Guzik – Makaruk, S. Hoc, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L.K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R.A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk. Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
2. Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2020.
3. Kurzępa B., *Organy ochrony polskiej granicy państwowej*. Wydawnictwo Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2024.
4. Łabuz P., Malinowska I., Michalski M., *Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*. Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020.
5. Maszewski Ł., *Nowelizacje ustawy o ochronie granicy państwowej w latach 2021 – 2022 jako reakcja ustawodawcy na zewnętrzne zagrożenia Rzeczypospolitej Polskiej*. Przegląd Prawa Administracyjnego, 2024 nr 7.
6. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 października 2015 r. w sprawie użycia sił Straży Granicznej oraz oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej (Dz. U. z 2015 r. poz. 1575).
7. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie współdziałania Straży Granicznej oraz oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2023 r. poz. 1767).
8. Spotowski A., *Funkcja niebezpieczeństwa w prawie karnym*. Wydawnictwo PWN, Warszawa 1990.
9. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jedn. z 2024 r. poz. 145).
10. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 915 z późn. zm.).

11. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. - Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 46).
12. Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1513).
13. Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 383 z późn. zm.).
14. Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (tekst jedn. Dz. U. 2025 poz. 194).
15. Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie ojczyzny (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 248 z późn. zm.)
16. Ustawa z dnia 26 lipca 2024 r. o zmianie niektórych ustaw w celu usprawnienia działań Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Policji oraz Straży Granicznej na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa (Dz. U. z 2024 r. poz. 1248).